IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 21 Issue 02 May 2026

YAPON TILIDA RASMIY VA NORASMIY NUTQ GRAMMATIKASI

Shamsitdinova Moxinabonu Akar qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti,

Filologiya va tillarni o‘qitish: yapon tili yo‘nalishi talabasi

Yapon tili dunyodagi eng murakkab va o‘ziga xos tillardan biri hisoblanadi. Ushbu tilning asosiy xususiyatlaridan biri nutqning rasmiylik darajasiga qarab o‘zgarishidir. Yapon tilida so‘zlovchi suhbat vaziyatiga, suhbatdoshning yoshi, mavqei, ijtimoiy holati hamda yaqinlik darajasiga qarab turli grammatik shakllardan foydalanadi. Shu sababli yapon tilida rasmiy va norasmiy nutq shakllari nafaqat grammatik hodisa, balki ijtimoiy-madaniy munosabatlarning ham muhim ko‘rsatkichi hisoblanadi.

Rasmiy nutq odatda ish joyida, ta’lim muassasalarida, rasmiy uchrashuvlarda yoki notanish insonlar bilan muloqotda qo‘llaniladi. Norasmiy nutq esa yaqin do‘stlar, oila a’zolari va tengdoshlar o‘rtasidagi suhbatlarda ishlatiladi. Ushbu ikki uslub grammatik jihatdan fe’l shakllari, gap qurilishi, qo‘shimchalar va leksik birliklar orqali farqlanadi.

Mazkur maqolada yapon tilidagi rasmiy va norasmiy nutq grammatikasi, ularning asosiy xususiyatlari hamda kommunikativ vazifalari keng tahlil qilinadi. Yapon tilida nutq uslublari tushunchasi. Yapon tilida nutq uslubi “話し方” (hanashikata) yoki “文体” (buntai) deb ataladi. Nutq uslubi insonlar o‘rtasidagi ijtimoiy masofani ifodalash vositasi sifatida xizmat qiladi.

Yapon tilidagi asosiy ikki uslub:

Rasmiy nutq (丁寧語 / teineigo)

Norasmiy nutq (普通形 / futsūkei)

Bu ikki uslub tilning barcha grammatik qatlamlarida o‘z aksini topadi.

Norasmiy nutq yaqin insonlar o‘rtasida ishlatiladigan erkin uslubdir. Bu shaklda gaplar qisqa va sodda bo‘ladi.

1. Fe’llarning oddiy shakli

Norasmiy uslubda fe’llar lug‘aviy shaklda ishlatiladi.

Misollar:

行きます - 行く

食べます - 食べる

見ます - 見る

Misol:

明日学校へ行く。 (Ashita gakkō e iku.)“Ertaga maktabga boraman.”

Bu gapda “行く” oddiy shaklda qo‘llangan.

2. “です / ます” shaklining tushib qolishi

Norasmiy nutqda muloyimlik qo‘shimchalari ishlatilmaydi.

Rasmiy:

今日は暑いです。 (Bugun issiq.)

Norasmiy:

今日暑い。 (Bugun issiq.)

Bu holat nutqni qisqa va tabiiy qiladi.

3. Qisqartirishlar

Norasmiy nutqda ko‘plab qisqartmalar uchraydi.

Masalan:

じゃない → じゃん

ている → てる

Misollar:

何してる？ (Nani shiteru?)

“Nima qilyapsan?”

Bu shakllar ayniqsa yoshlar nutqida keng qo‘llaniladi.

4. Yuklamalar tushib qolishi

Norasmiy nutqda ayrim grammatik yuklamalar ishlatilmasligi mumkin.

Masalan: 私は学校へ行く。→ 私学校行く。

Bu holat kundalik suhbatlarda tez-tez uchraydi.

Rasmiy nutq esa yapon tilining muhim kommunikativ vositalaridan biri hisoblanadi. Bu uslub suhbatdoshga nisbatan hurmat va masofani bildiradi.

1. “です / ます” shakli

Rasmiy nutqning asosiy grammatik belgisi “です” va “ます” hisoblanadi.

Misollar:

行きます – boraman

食べます – yeyman

勉強します – o‘qiyman

Misol:

明日図書館へ行きます。(Ashita toshokan e ikimasu.) “Ertaga kutubxonaga boraman.”

2. Rasmiy inkor shakllari

Norasmiy: 行かない Rasmiy: 行きません

Misol: 明日は行きません。 (Ertaga bormayman.)

昨日映画を見ました。(Kinoni kecha ko‘rdim.)

Gap oxiri birliklari

Yapon tilida gap oxiridagi birliklar ham uslubni belgilaydi.

Norasmiy shakllar

よ ね ぞ ぜ

Misol: 行くぞ！ “Ketdik!”

Rasmiy shakllar

Rasmiy nutqda bunday birliklar kamroq ishlatiladi yoki yumshoq shaklda bo‘ladi. Misol: そうですね“Shunday-a.”

Rasmiy va norasmiy nutqning ijtimoiy vazifasi

1. Hurmat ifodalash

Rasmiy nutq orqali suhbatdoshga hurmat ko‘rsatiladi.

2. Ijtimoiy masofani saqlash

Notanish insonlar bilan rasmiy shaklda gaplashish odob hisoblanadi.

3. Yaqinlikni ifodalash

Norasmiy nutq insonlar o‘rtasidagi samimiylikni bildiradi. Rasmiy nutq muloyimlik va ijtimoiy masofani ifodalasa, norasmiy nutq yaqinlik va samimiylikni bildiradi. Fe’llar, sifatlar, yuklamalar, olmoshlar va gap qurilishi orqali bu ikki uslub o‘zaro farqlanadi. Ayniqsa, keigo tizimi yapon tilining murakkab va nozik kommunikativ imkoniyatlarini namoyon etadi.

Yoshlar nutqi va zamonaviy tendensiyalar

Hozirgi davrda yoshlar orasida norasmiy nutq shakllari keng tarqalmoqda. Internet va anime madaniyati ta’sirida qisqartmalar ko‘paygan.

Misollar:

ヤバい (yabai)

マジ (maji)

ウケる (ukeru)

Shunga qaramay, rasmiy nutq hali ham biznes va ta’lim sohasida muhim ahamiyatga ega. Yapon madaniyatida nutq uslublarining o‘rni

Yapon jamiyatida nutq uslubini to‘g‘ri tanlash insonning tarbiyasi va madaniyatini ko‘rsatadi. Ayniqsa, noto‘g‘ri uslub ishlatish muloqotdagi noqulaylikka sabab bo‘lishi mumkin.

Xulosa:

Yapon tilidagi rasmiy va norasmiy nutq grammatikasi tilning eng muhim xususiyatlaridan biridir. Rasmiy nutq hurmat va ijtimoiy masofani ifodalasa, norasmiy nutq yaqinlik va samimiylikni aks ettiradi. Ushbu uslublar grammatik shakllar, fe’llar, yuklamalar va leksik birliklar orqali ifodalanadi.

Yapon tilini o‘rganishda rasmiy va norasmiy nutq o‘rtasidagi farqlarni bilish juda muhimdir. Chunki tilni grammatik jihatdan to‘g‘ri qo‘llash bilan birga, ijtimoiy vaziyatga mos ravishda ishlatish ham samarali muloqotning asosiy sharti hisoblanadi. Yapon tilini mukammal o‘rganish uchun nafaqat grammatik qoidalarni, balki nutq uslublarining ijtimoiy vazifalarini ham chuqur tushunish zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Makino, Seiichi & Tsutsui, Michio. A Dictionary of Basic Japanese Grammar.
2. Shibatani, Masayoshi. The Languages of Japan.
3. Maynard, Senko K. Japanese Communication.
4. Coulmas, Florian. Sociolinguistics of Japan.
5. Martin, Samuel E. A Reference Grammar of Japanese.